

FOLKLOR TEORİLERİNE GÖRE EFSANELERİN DEĞERLENDİRİLİŞİ

Dr. Yusuf OLGUN

1. FOLKLOR TEORİLERİNE GÖRE EFSANELERİN DEĞERLENDİRİLİŞİ

Folklor ve Tarih alanında gerçek bir otorite olarak kabul edilen Richard M.Dorson tarafından, günümüz folklor teorileri, beş gruba ayrılmaktadır:¹

1. Karşılaştırmalı Folklor Teorisi
2. Millî Folklor Teorisi
3. Antropolojik Folklor Teorisi
4. Psikoanalitik Folklor Teorisi
5. Fonksiyonel Folklor Teorisi

Bu folklor teorilerine göre, efsâneleri ayrı ayrı değerlendirirsek aşağıdaki neticeleri elde edebiliriz.²

1.1. KARŞILAŞTIRMALI FOLKLOR TEORİSİ'NE GÖRE EFSANELER DEĞERLENDİRİLİRSE:

Her bir efsâne, ayrıntılı ve ön yargısız olarak derlenip, incelendiğinde ve motif benzerlik ve farklılıkları ortaya konduğunda, beynelminel ve millî kültürlerin oluşmasında ortak yönler belirlenebileceği gibi, insanlığın ortak kültür ürünlerini nasıl oluşturduğunu, farklı görünen anlayış ve inançlardaki benzerlik ve ayrılıkları ortaya çıkaracaktır. Aynı ve değişik zamanlarda, bir efsâne üzerinde görülen değişiklikler, değişen ve yaşayan toplum ideallerini, insanların hayat anlayışlarını ortaya serer.

Bu metotla incelemede, bazı efsâne-

lerin dil duvarlarını, kültür sınırlarını kolayca aşarak, insanlığın ortak kültürünü oluşturmada bize yardımcı olurlar. Kültür, din ve medeniyet değiştirmeleri efsânelerde açık olarak görülür.

1.2. MİLLÎ FOLKLOR TEORİSİ'YLE EFSANELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ:

Bu ekol anlayışıyla, efsâneler için öncelikle şunlar söylenebilir:

a) Efsânelerin, milletlerin millî benliklerinin oluşmasını sağladığı çok üstün bir yere sahip olduğu, millî ideal, inanç ve ahlak anlayışları ve yaşayışlarını sergilediği.

b) Efsânelerin farklı yorumlanmaları ve sunuluşlarındaki metot ve stil farklılıkları sebebiyle ideolojik oluşumları pekiştirdiği.

c) Millî ruhun uyanması, kültür bağımsızlığına ulaşma ve millî dillerin canlandırılmasında etkili bir vasıta.

Günümüzün gelişmiş ülkeleri, ekonomik ve siyasetten, ideolojik propaganda ya varıncaya kadar, her alanda efsâne ve folklor ürünlerinden yararlanmışlardır. Bunun en tipik örnekleri. Nazi Almanyası, Marksist Sovyet Rejimi, Amerikan Milleti oluşturma çabaları ve Japon uyanışında görülür.

Farklı rejimler, ideolojik karakterli insanların eğitimini efsânelerin inandı-

ricı mantık ölçülerini kullanmışlardır.

Alman mucizesi, Alman romantizminin bir neticesi ise; bu romantik ruh, efsâne karakterli bir yapıdır. Gerçek ve doğru olmayan idealler efsaneleştirildiğinde, 2. Dünya Harbi'nin yıkımı gibi tehlikeli olur.

Japon milliyetçiliği ve Kamikaze Ruh, çok eski bir halk geleneği olan "Ölenin ruhu yalnızca kabrinde yapılacak törenlerle mutluluğa erişmeyip, aynı zamanda ölmüş savaşçının gazabının düşmanlardan da öçünü alması" inancına dayanmaktadır. Bu inançla, Japon pilotları, uçaklarıyla intihar uçuşlarını gerçekleştirmişlerdir. Amerikan işgalinde binlerce Japon kendini öldürmüştür.

Rusya'daki marksist rejim, farklı yapıdaki etnik azınlıkları, işçi kültürü içinde birarada tutabilmek için marksçı savaşçıların hayat hikâyelerini efsâneleştirerek yaygınlaştırmış, proleter benlik ve birliğin sağlanmasında âzâmî derecede faydalanmıştır. Bu konuyu araştıran enstitü ve yazarlar her bakımdan teşvik edilmiş ve destek görmüştür. Rejimin teorisyen ve teknisyenleri efsâneleştirilerek tanılaştırılmıştır.

Sovyet Rusya, folklorda ve efsâne-lerde, kominizmi geliştirecek bir güç olduğunu fark ettikten sonra, devrim hareketini yücelten efsâne şarkıları yaratmak için, toplu çiftlik merkezleri desteklenmiş, sözlü edebiyatın Sovyetler Birliği'nin dağınık halklarını kaynaştırıp, sıradan işçi kültürüne dayalı olarak bütünleştirmiş, yalnızca toplu anlayışa değil millî amaca da hizmet ettirmiştir.³

Macar birliğinin kuruluşunda da folklor ve efsânelerin gücünden yararlanılmıştır.

Amerika'da, efsânelerin millî folklor teorisince yorumlanması, yeni Amerikan insanının doğuşunu hazırlamış, farklı din, dil, ırk ve renkte olan insan kalabalıkları millet hüviyetine büründürülmüştür.

Yeni Amerikan insanı yaratılırken eski kabile efsâneleri yanında, uydurma efsâneler oluşturulup, diğer milletlerin benzer efsâneleri Amerikanlaştırılarak, millî efsânelere dönüştürülmüştür. Sonradan oluşturulan efsâneler ve yaşayan efsâneler, eğlence sektörü başta olmak üzere çizgi filmler ve süpermenler olarak işlenmiş, efsâneler paraya dönüştürülmüştür.

Türk Tarihi başlangıçtan günümüze kadar efsâne ağırlıklı bir tarihtir. Türk Milleti'nin doğuşu, Ergenekon'dan çıkışı, Dünya'ya yayılışı yeni devletler kuruşu, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması, Osmanlılar'ın yükselişi hep hep belli efsânelerle idealleştirilip, inançlar yaşanır hayat hâline getirilmiştir. Türk Milleti yüce değerlere inanan, sevdiği, doğru bildiği kişileri efsâneleştiren, onlara ideallerinin kimliğini veren bir millettir. Atilla, Alparslan, Osman Gâzi, Murat Müdâvendigâr Yıldırım, Emir Sultan, Pîr Sultan ve Yunus Emre gibi asker ve sivil Türk büyükleri etrafında efsâne ağı örülmüş, bu kişiler halkın ideal insan örnekleri olmuşlardır.

1.3. ANTROPOLOJİK TEORİYE GÖRE EFSÂNELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ:

Antropolojik Teori'de efsâneler "yan-sıyan ekran" kavramı içinde ele alınır.⁴ Folklor ve sözlü sanatlar, işlemekte olan bir toplumun yaratıcı eserleridir. Kültürün durgun değil, değişken, kapalı değil,

iççe çevreci değil, merkezci ürünleridir.⁵

Folklor ürünlerinin kültür kavramı ile birleştirilip insan ve toplum için faydacı anlayışla yorumlanması, farklı kültürlerdeki toplum hayat yapısı ve insan anlayışları karşılaştırılarak, anlayış ve yaşayış farkları belirlenir. Toplumların kimliklerinin okunması, kişiliklerinin belirlenmesinde etkili bir metottur.

1.4. PSİKOANALİTİK FOLKLOR

TEORİSİ'NE GÖRE

EFŞÂNELERİN

DEĞERLENDİRİLMESİ:

Bu teori, efsânelerin değerlendirilişini Freud metodu ile ele almaktadır. Efsâne motiflerinin doğuşunu cinsel tepkiler şeklinde yorumlayarak açıklama veya bu yoruma karşı yorumların yapılması bu teoriyi çok yaygınlaştırmıştır. Bu konuda R.M. Dorson şunları söylemektedir.

"Sigmund Freud, bilinçaltı üzerinde yoğunlaştığı araştırmalarına destek kazandırmak amacıyla mitlere, peri masallarına, tabulara, sözcük oyunlarına ve batıl inanışlara ağırlık vermiş. "Rüya Yorumları" (Interpretation Of Dreams) adlı çalışmasında, rüyaların simgesel görüntüler altında çocukluk dönemine ait cinselliğin gizli, bastırılmış istek ve korkularını ifade ettiği tezini ileri sürer. Eğer rüya, bir insanın çocukluk dönemine ait arzularını ortaya koyuyorsa, mitlerde ırkın çocukluk dönemine ait arzularını ortaya koyuyorum, mitlerde ırkın çocukluk dönemindeki ruhsal bastırılmışlıklarını açığa çıkarıyordur. Simgesel varlıklar bir cinsel açlık, suçluluk, ve unutmaya öyküsü anlatıyorlardır."⁶

1900'de Almanya'da doğup 1934'te Amerika'ya giden ünlü konuşmacı yazar

Erich Fromm, rüyaların, mitlerin ve peri masallarının psikoanalitik açıklamasını yapmak için "The Forgotten Language" (Unutulan Dil) adıyla bir kitap yazar, simgeciliği dikkat çeker.

1913'de "Analitik Psikoloji"yi kuran Carl G.Jung, Freud ile olan entellektüel ilişkisini kopararak İsviçre'de kendi okulunu kurar. Psikoanaliz adını ve cinsel simgeciliği reddeder.

Aynı şekilde, karşılaştırmalı ve milli folklor uzmanları, kültür antropologları, profesyonel folklor uzmanları, Freud ve Jung'un, psikoanalitik simgeciliğini ciddiye almamaktadırlar. Stith Thompson simgeciliğin hepsini "fantastik" ve "anlamsız" bulur. Psikoanalitik folklor yorumu, tez ve karşı tezlerin savunucuları tarafından çok üzerinde durulan bir teodir.⁷

1.5. FONKSİYONEL FOLKLOR

TEORİSİ'NE GÖRE EFŞÂNELER:

Fonksiyonel Folklor Teorisi, değişik efsânelerin yapıları ve aynı efsânelerin yapıları farklı zaman ve ortamlardaki fonksiyonlarının karşılaştırmalı incelenmesidir. Çözümlemede motif oluşlarının kullanılması esasına dayanır.

Fonksiyonel Teori ile ilgili olarak, 1986 yılında, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca düzenlenen 3. Milletlerarası Folklor Kongresi'nde "Halkbilimde Fonksiyonel Yaklaşım ve Fonksiyonel Çözümleme" başlıklı bir bildiri sunan Yrd. Doç. Dr. Gürbüz ERGİNER şunları söylemektedir⁸

"Temelde, sosyoloji, sosyal-kültürel Antropoloji kökenli olan fonksiyonalist okul, sosyal-kültürel yapıyı biyolojik bir organizma gibi ele almakta, kültürel kurum ve öğeleri de bu organizmanın çeşit-